

Sree

— వి —
చింతామణి!

బి. జి. రాఘవాచార్యులు.

ప్రతిధర్మ సంజీవనీ ముద్రాక్షరశాల, బెజవాడ.

1922

శ్రీ

నిజ్జిప్తి.

మ॥ రససిద్ధుల్ కవులన్న పల్కకట! వ్యర్థంబయ్యెఁగానేడు, నీ
రస భావార్థక చిత్రకావ్యరచనా ప్రాగల్భ్యమే మెండయెన్
మసనంపుం బరనీయరూపకములే మాకున్ మహద్దృశ్యముల్!
వెస, దృశ్యంబభినేయ మందు రదియన్ వేయేల! నింద్యంబయ్యెన్॥

మ॥ యతియుం బ్రాసములేలయన్నఁ గవిరోషాయత్తుడై డీకొనున్
సతతంబున్ దిగనాడు వ్యాకరణ శాస్త్రజ్ఞుండు తద్దోషముల్
తతవిధ్వస్త సమస్తలక్షణ గుణోదర్కంబు లా రూపక
ప్రతిన్ జాలిదలంప నెక్కరుండు ధర్మజ్ఞుండు లేడయ్యెఁగా॥

ఆ. వె॥ కవిత నభ్యసించు కాలమంద రచింతు
బాలకవులు వారి భావములకుఁ
దగిననటులె వెసఁ బ్రదర్శింతు రయ్యవి
నాటకములు గావు కాటకములు॥

— బలే చింతామణి! —

1 వ ప్రకరణము.

క॥ ప్రథమాంధ్ర ప్రకరణముఁట!
ప్రథమాన మహాకవి ప్రబంధమునఁట! హా!
విభవీశ్వర రసభావ గు
ణధురీణము; నాట్యలక్ష్మీనగు భూషణమున్

‘ప్రథమ ఆంధ్రప్రకరణము!’ ‘మహాకవి విచిత్రము!’ లీలాశుక చరిత్రాత్మకము!
ఆంధ్రలోక కణ్ణామృతము! బలే చింతామణి!

‘ప్రతిభలునందు ప్రతిభ్యనించుచున్నది!’ ‘అనేకులకు విట్టివిటులకు పశ్చాత్తా
పనీజ నుంజరింపజేయుచున్నది!’ నుకేయి కావలె? వ్యక్తిహాసము నాశనుగుచున్నది!
దేశోద్ధానము నగమైనది! బలే చింతామణి!

కథానాయిక వేశ్య. ఇందలి యతివృత్తము (కిథ) దాని సావధాన్యము, చతు
రతి, చిత్తవృత్తి మొదలగువాని మాహాత్మ్యము!

బలే చింతామణి! మేకపిల్లవలె పుట్టిగనే గంతులిడుచు ఆంధ్రదేశమంతయుఁ
జుట్టుముట్టినది! అందలి ధనము దొల్లదోలగా దొచివైచినది! ఆహా! అంతలో లేతనందు
వ్యాపించినది! ఇంతలో నాట్యరంగ మలంకరించినది! శబాస్! నాటకసంఘములకు
గూడ కావలసినంత ధనము!

వేశ్యాగృహము నాట్యరంగస్థలమున కెగరబ్రాకినది! ఆయాభాగముగ నయ్యది
త్రవ్య తలకట్టిబడినది. మరేమి మిగిలినది. లోకులు ప్రశ్నేకముగా వేశ్యాంగనలయింటి
గవనస్థములు తెలిసికొనిఁ బ్రయాస పడనక్కరలేదు. వారీచరిత్రాంశముల యాధార్య
ము అనుభవముచేతగూడఁ జెలిసికొనుటకు సానివాడలం జేరుటయే యవశ్యము. అది
యుఁ దీరుచు నేయున్నది.

ఏ పదిమందినూ గలసి ఈ గూఢకమును ప్రదర్శించుచు అంద్రదేశమంతయు సంచరింపవచ్చును. దీనిని వ్యాపింపజేయవచ్చును. దీనిసహాయమున నందరి 'పుణ్య - పుణ్య - డేత్రముల'న్నియు దర్శింపవచ్చును. అశేషమైన ధన మార్జింపవచ్చును.

ఈ యూహయెవ్వరికిని పొడవలేదు. కాని, యేలూరు అంద్రనాటక పరిషత్ సంఘమువారిక యెత్తెత్తిరి. "ఓచింతామణి! నీవు చాలచక్కని గూఢకమువు. నీకీడైన నాటకములు లేవు. నీకీర్తి అచంద్రాగ్రము దశదిశలయందును వ్యాపింప జేయుదుము. మా కేసహాయము చేయుదువు" అనిరి. పుట్టిన యింటిని మెట్టిన రంగస్థలములను బాగు చేసిరి. ఆశ్రయించినవారి నేమిచేయనో! త్రగంటం జూచినది. అధరము గదలించినది. నొస రెగయవైచిది. హసించినది. వేశ్య భావము తెలియలేదు. అభిప్రాయము గూఢముగ నేయిస్తుది. అబ్బ! కనువు పుట్టించుచుది. "ఫీ! నీతోడెవరికీ కావలయును" అనిరి.

కాంపిదేవను ప్రకటించిరి. క్రొత్తవారికి వల్లెవేయుటకైన తగిన కాలవ్యవధిలేను! అయినను ఎట్లో ఎనిమిది దాఖాస్తులు సంపాదించిరి. కాని 11 పాత్రములలో నేడింటికి మాత్రమే పతకములు. మొత్తముమీద సంఘమున కొక 'కప్ప' పతకములేదే యని కాబోలు, బందరు, బాలభగిత సంఘమువారు కోమించి, పతకముల సంఖ్యతో, దరఖాస్తుల సంఖ్యకు సమముగావించి, గూఢకముయొక్కయు, ప్రదర్శనములయొక్కయు, పరిషత్ఫలితములయొక్కయు సాగవ్యమును సూచించిరి. ఈవిషయమును కార్యస్థానము వారు మిగిలిన నాటక సంఘములవారికి దెలిపి, వెన్నజుడి భయముడిచిరి.

అదిగో! ప్రదర్శనములు ప్రారంభమయినవి. కాంపిమెంటరీ టిక్కెట్లు. శిఫారసు టిక్కెట్లు. కంకరరాళ్ల టిక్కెట్లు. బెజవాడ పౌరుల కుశూహలమును 'మామత్రీ మోతే హాలు' లేకు కప్పవీధి ధాం 'డాం' అని ప్రకాశించిరి.

జజ్జీల హాజరుపట్టిలగుండలి ఆలస్యములతో విఫేర్వత్సవూజ ప్రారంభమైనది. కొన్ని హాజరుకాని గుఱుగుఱుగూడ నన్నవి. సరే! పరిషత్ఫలితము లావట్టికి నగున రించియే యుండుట సహజమేగదా!

ఇంకఁ బ్రదర్శనములు! కొన్ని కంపెనీ డ్రామాలు. కొన్ని గొల్ల భాగవతములు. ఏడు ప్రదర్శనములు. సంఖ్య కుదిరినందునకు జెప్పునది. కాంపిమెంటరీ టిక్కెట్లువారు గూడ ఈనిద్రాభంగమిశ్రయించేల ప్రసాదించినాయని వివాదమగుచున్నది. వివిధ విధ రసభంగ పరిణామము. పరిషత్ప్రదర్శనములను భావమే స్ఫురింపలేదు. అందువలననే, గ్రంథ విమర్శనములు, ప్రదర్శనా విమర్శనములు అచ్చటనే ప్రారంభమైనవి. బందరు రామమోహను నాటకసంఘమునందు రామోదర పాత్రను ధరించిన నటుడు, తదితర ప్రదర్శనములను విమర్శించుచు 'వద్దురా బాబూ! అను నొక అణా గ్రంథమును ప్రచురించెను. ఆస్పటికి ప్రదర్శనములన్నియు పూర్తియై పరిషత్ఫలితములు నిర్ణయింపబడ లేదు. చివరకీసంఘమువారికే చాలభాగము జరుము లభించెను]

బలే చింతామణి.

2వ ప్రకరణము.

క॥ ఎంతదయో చింతలపై | పంతులున మణినిజేర్చి పండితులెల్లకొ
చింతామణి రచియింపని | తాంతము జిపియింతు జనులు తస్సాగోయాద్య!

బలేచింతామణి యనుపేర నీపుస్తకము, ఈప్రకరణమున, ఇప్పటిప్రగల్భనావై
చిత్రములను, నలుల చరిత్రాధికములను, స్త్రీపులకన్యామయక విమర్శించుచున్నది.

ఈ గ్రంథమును గ్రంథకర్త ప్రకటించుచుండెను. లక్షణము సమగ్రముగ
ననుసరింపబడలేదు. పరియంకము లుండుట, ఇతివృత్తము కల్పితమగుట, మాత్రము
కొంత క్రమభంగముతో నిర్దించినవి! సంధులు, సంధ్యంగములు, విష్కంభాదులు య
ధాబుధికల్పితములే యైనవి.

రసము. లక్షణనిర్ణేతలు శృంగారి ప్రాధాన్యమనిరి. కాని యిక్కాలపు రజజ్ఞ
తకు శృంగారము, 'కాశము'గా నుండుటచేత, నయ్యది యందు మోక్షి కాములుదిని
'శాంత'యనకు వోటిచ్చిపెంచినది. కాన నిది శాంత'ను ప్రవాసమైన యాపకమైనది.

నాయకుడు ధీశక్తుడు, మొదలు గాన్ధ్యమును కొంత శాంతిలో పెర
పెనుగాని. చింతామణిచెంత, శృంగారరస సముద్రమునంటి శాంత'యను గోలపోయి,
భార్య జనకుల పక్షమున ధీమంతు వారు మృత్యువుననే శాంత'యూర్తియై చింత'పెట్టు
సన్యాసత్వము స్వీకరించి ధీత్వమును గోలవడినాడు.

నాయికవేశ్య. శృంగారరసమున 'శాంత' బలముతో నడవినది. శాంత'రస
మున కపటధన్య చింతనముతోఁ గలిపి కొనసాగించినది. ఈ చింతనము వలననే యిది
'చింతామణి' యని పేరు వచ్చినది. బలే చింతామణి!

ఇందు పాత్రములు 11. ఈ విమర్శనము నాయకులతోఁ బ్రారంభము. నాయి
కతో సమాప్తి.

బిల్వసంకగుడు. ఏకులమువాడు? మహాపండితుడు, పరమవైదికుడు, నీతి
మంతుడు, పరశ్రీ పర్యాఖ్యుడు. ఇది యుత్తరపురమ లక్షణములు. వ్యాపార
గోష్ఠి గలవాడు. ఇది సామాన్య లక్షణమే. (1) కాని ప్రస్తుతకాలమున వైష్ణికత్వ
వధికముగ ఏ యవలక్షణముల తోడనో బ్రాహ్మణత్వమునే యాశ్రయించి యుండె
నందును. కాన బ్రాహ్మణుడేయని తలపోయునను, (2) సుబ్బిసెట్టి పంతులుగాని
పిలచిన భవానీశంకరు డీక్షితో భాజనముచేసెను. (3) పంచాంగము మూసివారు
నపునీరెలలన వైదికుడనగుచేకు దామోదరుడు వీనిభార్యకును, తండ్రికిని 'రిఫారం'
ఉత్తరక్రియలు నెఱపినాడు. అందువలన బిల్వసంకగుడు బ్రాహ్మణుడే. అయిన
వైదికుడా? నియోగియా? ఈప్రశ్న యేలయందడమో. మనములను గుఱించి చర్చిం

చుటకు. మఱచితిని. ఆంధులకు చక్కయేల? ఈచరిత్రము పూర్వకాలమునకుఁ జెందినదే యైనను, ఈకాలము ననుసరించియే చిత్రంపబడినదిగా! అందుచే మీసముండినను దో సములేదు. అదిగాక క్రాపింగుగలిగి విగ్గులు ధరించెను పురుషుల ముఖములు పాపబల చేత (స్త్రీ)ల ముఖములవలె గాన్నించుచుండును. ఆదోషము పరిహరించుటకు మీసములుండుటయే మంచిది. విగ్గులువాడని వారెట్లులైన నుండవచ్చును. ప్రజీయు నీవిగ్గుల వలన, నటులతలలు, కంబళిపురుగులు పట్టిన మునగ నెట్టులవలె నుండును. ఈదోషమని వార్యమే! తరువాత బొట్టు. ఈదినములలో బొట్టు కళాసౌంద్యమును, కులగోత్ర భండనములు (తగవులు) గలిగించుచుండెను గావున, లేకపోవుటయే శ్రేయస్కరము. ఇంక కట్టును గుఱించి ఆనగా దుస్తులు, నెట్టయిలు, కాలన్లు, సిల్కు వస్త్రులు, పైకీలు కట్టులు, ప్లాకింగులు ఆకునేషము మగవేషముకంటె పొడవైన బూట్సులు. తక్కినవాని జోలె యేమిగాని జేగా! పొడవైన వంటయింటనుగూడ ప్రత్యక్షము. తీయన కట్టన శీఘ్రపక్షి. ప్రయాణములేని మార్గమునఁగఁగఁపవలయును. అయ్యో మఱియెను. అవి దోషపు జెప్పలు కావుగా! గావచ్చును. కాని పడవవాండ్రు అపవిత్రుని చెప్పలతో పడవ యెక్కునీయరు. వెల్లొనులొకతముననే చెప్పలతో గోదాచెంతకు చేసినీయరు. అయిన నేమి? ఈనటులకు సోదాహరణులు, సిగరెట్టు దుకాణములు, కాఫీహోటలులు, వంటపూటయిల్లులు, లంజ గుడిసెలు, సాగాయపు టంగళ్లు అన్నియు నొక్కటియేగదా. స్వేచ్ఛముగా నన్నిహోటల దోషులవలె సరాగముగ సంచరింతురు.

“నీ! తమయిండ్ల, నిఖిలరంగములందు మొకభంగి సమహితత్వము జరుగువారు! పెద్దలపొడగన్న భృత్యులందఱవడి దలచి ధీరులయి యానలిడువారు! కన్నుదోయికి నన్యకాంత లడ్డలైన సోరచూపుల, దోగుచుండువారు! తల్లిదండ్రులను విత్తమ్ము నిల్పొండ్రు, గొంచపుబుద్ధి జొతించువారు!

గీ॥ సతులయెడఁ గాముక స్తితి జరుపువారు! దైవతములంచు సిగరెట్లఁ దలచువారు! లీలందును గొంకులు లేనివారు! కుటిల మర్యాదులైనట్టి నటులు నేడు॥”

[ఇట్టి నటులచేత నాలుగు కృష్ణకణ్ణాపృథ శ్లోకముల చదివించుటయే యీ రూపకము నందలి విశేషము. ఇందులకు నటులు గ్రంథకర్తయెడల గృతజ్ఞతగలిగి యుండవలయును.]

కేవల సుత్తగజ్ఞాన మాత్రపండితులైన యీ నటుల భావార్థ రసాధికముల ప్రదర్శనాకాశల మేవనవచ్చును. ఏవిద్యయు చాలకాలము వ్యయప్రయాసములకొల్పి సాధించినగాని, మానవునకు స్వాధీనమగుటలేదు. అహ! నటుల భాగ్యము. సర్వో

త్కృష్టకమైనవిద్య. విశ్వవీలాసిధికి అనుగతమైన శశ. మలభముగ వశమగుచున్నది. గొంతెత్తి ఆవడలంగడు తేకమగునట్లు భారరాగతాళ శూన్యముగ పాడగల కంఠస్వ రమునకు లాబడిపోయినదిగా! దీనికిదగినట్లు యథేచ్ఛాకల్పితములై చిత్ర విచిత్ర పరిణామ దశలుగల, అవకతవకరన శుద్ధిబద్ధములైన నాటకములు లభించుచుండినవి. వీరెల్లరును విద్యాభ్యాసము చేయజాలక రంగస్థలమును మార్చివేయుచున్నామని ప్రగల్భములాడెదరు. అది మార్చివేయుటకాదు. మాడ్చివేయుట యని భావింపనగును.

ఇది శాంతరస స్రాధాన్యముగదా! ఆరసమెట్లు పృజింపబడెను? ఎట్లు వెంపరబడెను? ఎట్లు సిద్ధిజెందింపబడెను? చూతము.

శాంతరసమునకు 'శంకరుల' లక్షణము 'మునిజనేశాంతం'. ఇచ్చటనో 'వేశ్యాగృహేశాంతం' బలేలక్షణము కుదిరినది. నిజమే సంపదలెల్ల నశింపగా, శరీరబలమెల్ల సమసిపోవగా, ఇంద్రియ పటుత్వము తొలగిపోవగా, వేశ్యనూతలవలన గుక్కినపేలుగాగ గూర్చుండ బెట్టబడిన విటుల పాలయిన 'శాంత'రసమున కియ్యది దోషరహితమైన లక్షణమే. శాంతరసమునకు 'శయము' స్థాయీభావము. అనగా, పట్టునెడము! విశ్రమించు నెలపు! లీనగుయి సిద్ధిజెందుచోటు! 'శయము'నకు 'శమోనిరీహావస్థాయాం' స్వాత్మవిశ్రమజింసుఖం' నిస్పృహాదశయందు తనఆత్మకు విరాగునె య్య మిచ్చునది శయము. ఇందు 'వ్యాపారభారము' తనశరీరునదాల్చి పెద్దవాడైన తండ్రికి విరామ మిచ్చుట' శయమగుచున్నది. నిజమే! వేశ్యాగృహయందుజేరి ఇంద్రియములకు, ఆయురారోగ్యములకు, సకలసంపదలకు, సర్వధర్మములకు 'శాంతి' చెప్పుటకు వేశ్యాసంసర్గమే ముఖ్యము. అది సంసార ధర్మమునందు స్వతంత్రములేక చేకూరదు. ఆస్వాతంత్ర్యము తండ్రిగారి మూలగూర్చుండ బెట్టినంగాని లభింపదు. శబాసు! ఇంక నేమి! అగ్నివముగ భరతశాస్త్ర మొకటి రచింపఁదలఁపుగలవారు దీని నారాగము జేసికొని కృతకృత్యులు గావచ్చును. అంత 'ప్రథమాంధ్ర ప్రకరణ' కర్తృత్వ గౌరవము వీరికి దక్కినట్లే 'ఆంధ్రనాట్యశాస్త్ర' నిర్మాణగౌరవము వారికిని సిద్ధింపగలదు. నాట్యకళాలక్ష్మికి ఈయాపకములు, ఈ రంగస్థలములు, ఈ నటులు జేరి మహారౌరవము - పొజుపాటు - గౌరవము - అర్జించినకీర్తి ఆంధ్రజాతమునకు బ్రసాదింపవచ్చును. జౌరా! చింతామణీ! నీవు ప్రకరణమనుపేర, ఆంధ్రనాటక లక్ష్మికి ఒకప్రక్క, 'వ్రణము' (అనగా పుండు)గా జన్మించితి వెంతదానవే.

3వ ప్రకరణము.

ఆ. వె! గణికయుంటి భావగరిమన్ను గనకుచి. పాకసిద్ధి శయ్యవైఖరియును భువియు దివియు పవియు రవియు నెఱుంగరు! బిల్వయంగళ కవివిభుడు దక్క!!

ఇందీనాయకుఁ డెట్లు ప్రవర్తింపవలయును? తెరయెత్తగ నే 'భార్య' యను వ్యక్తిని పొగడుచున్నాడు. దుష్టభార్యలను, ధూర్త భర్తలను వివర్ణించుచున్నాడు. ఇం

కను శాంతరసబీజము నాటనేలేదు. అప్పుడే తనకు గలుగఁజూపు భార్య విముఖత్వమును నూచించెను. అయిన నీవోషము భార్య యొనరించిన పతిస్తుతివలన తొలగిపోయినదిగాఁజూలు. ఈవిధముగా బీజస్థాపనమునకు గావలయు రంగశుద్ధి యైనది. వెంటనే తనవిటకేఖరత్వమును నూచించుచు విప్రవారాయుని విటునిగా పోనరించెనని శుద్ధిభంగము గావించెను. [ఈ శుద్ధిభంగము, శాంతరసము శృంగారమువలన పొందెడు భంగపాటును నూచించునగాఁజూలు] అంతట తనతండ్రికి విరామమిచ్చుట కుత్సానము జూపుచు శాంతరస బీజమును స్థాపించినాడు. [కుత్సానము వీరరసమునకు స్థాయిభావము] ఇచ్చటనే పురాణగోష్ఠికి భంగము వాటిల్లినది.

బాలుగన యంకమును. రసదోషాదము ప్రారంభము. (వెంట గట్టుట, నీళ్లు పోయట మొ) ఏ విధమున? వర్తకులకు నీతిగఁజూపుట. మైత్రియొక్క గొప్పదనమును పొగడుట. అదిగాక, ఉద్యానమున, చల్లనిగాలిలో, పూవుల గమగమల మధ్యను. తీరిక జూచుకొని స్పష్టివిలాస స్మరణానురూపమైన భగవద్విచారము సేయుచున్నాడు. ఇవియేగాదా శుద్ధిభంగమైన త్రేత్రమునందు నాటబడిన రసబీజము మొలక యెత్తుటకు దగినరసానునపు టెరువులు. అంతలో ఓ న మాలవాటి మిత్రుఁడు భవానీశంకరుఁడు ప్రత్యక్షమైనాడు. 'ఓయి పెరిపుల్లాయ? ఈ రంగ ముద్యానవనము. పరిశీతులు శృంగార రసోపభవములు. కావున చేయవలసినది భోగినివిచారము' అని వానికుద్రోధించుటకు గాఁజూలును. అట్లే అచట చింతామణి స్తోత్రపాఠ మొనరించును. శృంగార రసబీజము నాటెను. అబీజము నీటబడిన కనగనింజనలై అప్పుడే మొలక యెత్తినది. 'నాకన్నులుకూడ నెరవుదీసికొనిపోక పోతివా' అనియె నందువలన నే. అంతశాంతి గనమా! మేక వచ్చెను. తలక్రొంచి ననుల్లివెచ్చెను. ఆమొలక మోడైపోయెను. అంత నిమగ్నంబుకముగా శృంగార రసవల్లికి వెరిగి. దివక్రమముగా చింతామణి బిల్వచంగులను, నఖిఖిపర్యంతము నేకముగా జూట్టివెచ్చినది. అందువలన నే (1) దనమేరు దాని చిట్టాలో యెక్కినందులకు సంతోషించెను. (2) "చక్కదనముల కణికియైన" అచింతామణి రచించిన సమస్తా శ్లోకములందు గల తిప్పలను గుఱుతింపఁబాలక పోయెను. వ్యామోహితుఁడుగదా! ఎట్లు. గుఱుతింపఁగలఁడు? (ఆశ్లోకములు చింతామణి ఘట్టమున విమర్శింపఁబడును) (3) 'నీవే నేను' 'నేనే నీవు' అను కపటసన్యాసుల యొక్కయు, వేదాంతాల యొక్కయు, 'శుద్ధ అభేద ప్రతిపత్తి' ముందు చింతామణి యింట దాను నిలువఁబెట్టుచున్నాడు గావున, (కాకినాడ వేళ్ళలకు వేదాంతపు తైత్తియము సుప్రసిద్ధము) తాను నా చింతామణిగలె లింగభేదము వినజించి యొక్కశ్లోకమును గల్పించెను [భవానీశంకరునితో చింతామణి నెరుగనట్లు నటించెనుగాని, అప్పుడప్పుడు గుడిమేకమున జూచుచునే యుండెంగదా. ఇంద్రప్రభువంద బనిలేదు]

‘వృక్షాగ్రవాసీ నచపక్షిరాజః చగ్గాంగధారీ నచసోమగూఢీ

త్రినేత్రధారీ నచకూలపాణిః జలంధ్రత్రి నఘోశీ నమేఘః’

‘దీనిభావమేమి తిగుచలేక? అది అగువు తెచ్చుకోవలయును. [ఇంద్రునియు నీకా రాంతములేయైన, నీదీగ్గుములను బిల్వచంగుని విగ్గుతోగలిసి ముడివైన వీలుగానూండె

డిది] ఇందు (1) నాలుగవ పాదమునందలి ప్రథమార్థభాగము వైవానివలె సమాసపదము గాకపోవుటచేత, ప్రకృమ భంగదోషము పాలైనది (2) జలంధరిత్రీ స్త్రీలింగం తముగా నుండెను. మిగిలినవన్నియు పుంలింగములు. [ఇందువలన చింతామణి అనేక విటలులలో జరించునదియని చెప్పట గాభోలు] కావున బిల్వచంగుడు గంగస్థలముపై నుహాపండితునివలె నటింప నవసరములేదు (తక్కిన మూడు సుగుణములును చింతామణి వలననే నిరస్తములాయెనుగదా) 'రామునితోక - పివరుండని' జనుననీ, భృతరాష్ట్రజు లేగలు - గంగస్థలములే అనుచు ఉదాత్త అనుదాత్త స్ఫురితములు చెడ, గాము విసరి విసరి పాడి వేలటంగొట్టనీ, ప్రవేశించినది వీధిప్రోవమైనను, అదియే దొడ్డిత్రోవగా దలచి నిన్నమింపనీ, 'స్వగతము'ను పాత్రముతోడను, 'ప్రకాశముగా' నన్నది సభికు లతోడను చెప్పనీ, నోవ మేమియులేదు. అయినను ఏడు ప్రదగ్ధనములు చూచుట చేత వారి నాట్యపరిజ్ఞాన మించుక నిట్టివో చర్చించుట మంచిదని తోచుచున్నది. నూతననాట్య కాస్త్రగ్రచన కివియన్నియు చుఖ్యములుగదా.

(1) నటుడు గంగస్థలమునందు నిక్కినిలువబడుచున్నాడు (2) కోతివలె అవయవములను మితిమీరి చలింపజేయుచున్నాడు (3) శోభకల వంకజూచి వారు ముఖము ముడిచిన పరితపించుచు, నవ్వివ సంతోషించుచున్నాడు (4) గొంతెత్తి పద్య భావమొకవంకగను, రాగభావము మఱియొకవంకగను దోషింప, కంగు కంగున పాడుచున్నాడు (5) పాటకుల కాచారమైన 'మందునూరుట గొలుసు లల్లుట' మొదలగు నభినయపద్ధతుల ననుసరించి చేతులాడించుచున్నాడు. (6) భక్తవర్ణుని వైకుంఠపట్టణమును రాగమున త్రాకిత్రో, గాలిపటమును క్రిందకి లాగినట్లు లాగి నేలకు గొట్టుచున్నాడు (7) టిక్కట్టు లేకుండ బ్రయాణముచేసి ప్రేమను స్లాటఫామువైన పి కారుచేయు ప్రయాణికుని విధమున, గంగస్థలముపై స్వాతంత్ర్యము వెఱుపుచున్నాడు (8) సిగరట్టుపై బుద్ధిపారి తనకుపనిలేని సుమయము లోనికిఁబోయి రెండవీట్లు పీల్చి పొగ నేపద్యములొనికి విడుచుచు మరల ప్రవేశించుచున్నాడు. ఇంక జాలును. ఏనుకబుట్టుచున్నది. కంపెనీ ద్రామాలులోని అభినయము తెలియట కివిచాలును.

చింతామణియొక్క కపటసౌందర్యమును గేలమునకు తగిలింపబడిన కపటపాం డిశ్యమును పెర వింగి, కృంగారరస నిలయమైన చింతామణి యింటిలోనికి, నాయకుడు ప్రవేశించెను. 'శాంత' రస మంతరించినదిగాని 'దానియింటి జలంబె త్రావు చుండి'నను అప్పుడప్పుడింట భోజన మొనరించుచుండెను. కాని యింటికి భోయినపు డెల్ల శాంతరసము 'దుర్దాంతమైన వీరరసము'కాగా భార్యవైనను తండ్రివైనను గిరియు చుండువాడు. శాంతరసమునకు మరల నొకత్రోపు తగిలినది. అదిగాక, వ్యాపార గోష్ఠి విడిచెను. తత్సంబంధితులను చిత్రచేత మెడబట్టి గంటించెను. చింతామణికి పెద్ద మేడ - మాడో, ఏడో కాక యీ ప్రకరణమునలేవదో - అంతస్తులుగలది - గట్టించెను. కూర్చుండి తినుచుండెను. విటనాయకుడై విహరించుచుండెను. ఇట్టివో గుల్లు గోపు రములు నాగవనట నిక్కమకదా.

4వ ప్రకరణము.

అ. వె! తండ్రిపడగ శోకతత్పరుడయ్యెను. పిడుగుపడఁగ గరుణవివకుడయ్యె
రసముస్థలుగూడి అంకులరాటాన! మత్సరముల మివుల నుల్లస్థిలు!

ఇట్లేతఁ డింకను చివరంట భ్రష్టుఁడు గాకపూర్వమే తండ్రి మరణించెను - వెంటనే, పార్శ్వనాటకములయందు అరణ్యము పురముగను, పురము శృంగావముగను, 'టపేలు'న మారునట్లు వీని వీరరసము విపులశోకమైనది. మరల 'దాం!' పిడుగు పడినది. శోకము, భయానకమై దుఃఖవంతుడైన నాయకుని చింతామణియొక ననుకూలుని గావించినది. తండ్రి కొడుకులతో, వానివరుసలులేక చరించు చింతామణితోడి నేస్తమిమహాపండితుని, వానివరుసలులేక, రసములయందు, నీరసవృత్తిగలిగి, సంచరింపజేసెనుగాభోలు పాపము! అంతఁ నీతఁడేటియొద్దకు పోయెను. చాటుటకు పడవయెచ్చట నున్నదో! - పత్రిత్ర! - రాధ! - పాపముకట్టుకొన్నదిగా! - అచ్చట నచ్చట 'సాకులా'డెను. శవము చేతికితగిలెను. దాని నేటబడవైచెను - వ్యామోహమున నున్నవాఁడగా అసహ్యపడలేదు. దానిసహాయమున నీడదలఁచెను. వాని యదృష్టము. ఆశవమేటబడగనే మనుగక తెప్పవలె తేలియాడి వాని నేరుదాటించెను. బౌరా! పత్రిత్రా శవము యొక్క మహిమ! తెప్పవలె తేలియాడినదిగాని కప్పవలె కరువలేదు నయమే. అంత నీతిడు ఆవలియొడ్డుజేరి ఆచింతామణియొడలి వ్యామోహ మేమైనదో, ఆశవమును 'జిల'చరముల పాలు చేయబాలక - నక్కలపాలు చేయుటకు గాఁబోలు - ఏటియొడ్డున భద్రపఱచి రా నవకాశము గాంచెను. మఱియొక పొగపాలు - ఈత డనాధప్రేత సంస్కార మొనరించి (దిక్కులేని శవమును దిహించుట) కోటియడ్డుముల ఫలమును సంపాదించి, చింతామణికి ధారవోయ దలంచెనేమో! అదికాక, ఆయెలు బడగనే చన్నిటివలన, నామోహంపుకాక చల్లారెను కాభోలు! అంత గోడదాటి లోనికిభోగ - నొక్కసారియైన దలుపు తట్టకుండగనే - ప్రయత్నించెను. అచ్చట మగలసాకులాడెను. ఉడుముబాటి పామొకటి చేతికితగిలెను. అది గోడపట్టు విడువక, తెగికిందపడక, అట్టు విడచి వీనిపట్టి కలువక గోడ దాటించినది. భేష్! కల్పనాచతురతయన్న నిజుండవలయును. ఏజాతిపాముగా దీనిని భావంపవలయునో తెలియకున్నది. పైగా దీనిపాట్ల విచ్చి అగంటసేపటివఱకు రక్తము కారుచుండెట్ట. జలగవంటిది పాము! ఆయెటి ప్రవాహములలో గలియుటకు గాభోలు. ప్రకృతిలోని సామాన్యవస్తుధర్మ మెఱుంగబాలకుండుట శోచనీయును. వేటకాడు వెన్నంటగా పెద్దపులి పరుగెత్తిపోవుట మొదలగు విపరీతములు కలికాలపు ధర్మబైపరీత్యముల నెఱుకపఱచును. కల్పనయనగా నిట్టి యసంగత వృత్తాంతములని లక్షణనిర్ణేతలు భావించి యుండును]

'తండ్రి నాతడు విడువలేదు తండ్రియే వానిని విడిచిపోయెను.' బౌరా! దుఃఖమున హాస్యము! - తరువాత పత్రియ మరణించెను! గుభాలున నాశవముపైబడి యేడ్చెను! ఇదిగో - ఇందునకు ఆశవము నీతఁడు భద్రపరచినది. ఈ చింతామణి ప్రకరణము

శవధ్యుపరమైన కాంతరసముతో సంతమైనది అట్లేద్యుచందగనే, చింతామణి విశ్వరూపసందర్శనము గావించెను. జ్ఞానభానుడు బిల్వమంగళుని విగ్రహదైటికి మేధ మ్మునందు తనకరణములను జూపించి వానిని కట్టకడకు పరమకాంతచిత్తు నొనరించెను. ఇంతలో సోమగిరియోగి - అవునో కాదో - అనుపేదతో నొకడు ప్రసించెను. [కాంతరసస్వరూపమైన చింతామణి శమస్వరూపమైన బైరాగిలో ప్రత్యక్షమైనప్పుడు - ఎంతటిద్రవ్యుఁడనియును నిర్వైకహింపఁడై యేకుమేకుగాన]

కాంతరసము మిగిలిన రసములన్నింటిచేతను తన్నులు తాపులు బడి చివకు ఈ విధముగా ఇల్లెక్కి - కోడియై కూయసాచెను.

నానుడేమూర్తి. నాయకుని తండ్రి. ఈతండు రెండు మూడు పోరపాలు లొనరించెను. అవియే గ్రహపాటులై వీనిఁ జంపివైచెను. (1) బిల్వమంగళునిచేత పు రాణగోష్ఠి సాయంత్రమునకు మార్పించెను. (2) చింతామణికి తనయుఁడైనములోననే యేదో బహుమతి యొసంగి సంపితేయఁడఁడైన కొమరున కడ్డమునచ్చి వానిని దానియింటికిఁ బంపివేసెను. చేతగానివాఁడు నేపథ్యమునడపి నాయకునియందు రసభంగము పొనఁగించిన దోషమార్జించినాడు. తత్ఫలముగ (3) రాక రాక రంగస్తలమునకు వచ్చి అంటే బెంగపడి వచ్చిన పాపమునకుఁగూడ పాలుపడినాడు. (ఈకథమునకే వీని పాత్రమునకు మెడలు లేకపోయెను) అన్నిటి ఫలంబును ఆంగమునఁజే యనుభవించెను. ఎల్లఁగి చావునకు సిద్ధపడియు చాలపార్తు చెప్పవలసివచ్చెను. మూలవలయును. అొప్పువలయును. దగ్గవలయును. మరణవేదన నభివయింపవలయును. వివిధయస్త్వి భావములను సక్రమముగ నన్నిపంక్తుల వివర్ణింపవలెను. పార్థవివచన మొత్తముగూడ రాఁగల 'కప్ప' వలోషకాకి.

దిగ్గరగా వడిగాజెప్పిన రసభంగము. మెల్లగా హీనస్వరముతో జెప్పిన రక్తిభంగము. ఏమిసేయును? ఈవిషయ సంధిలో బడివచ్చెను. ఇంకను శవధ్యములు లేవు నయమే. ఉన్నయెడల లేచివదిల మౌన పరుండవలసి వచ్చెడిది!

5 వ ప్ర క రణ ము.

ఆ. మె ద్యాపరమున గొల్లవనితలఁ గామించి । రాధ ముద్దునొన్న రమణమూర్తి
కలియుగంబునందు గడిమి చింతామణి । పడకటింటజేరి మిడిసియూడు॥

కృష్ణుడు - పాత్రచిన్నది. పార్థ గొప్పది. వతబోధకుని గంభీర భీష్మోపన్యాసమంతగలదు. ఏమిరసము కృష్ణుడు ప్రదర్శింపవలయునో తెలియలేదుగాని సభికులు మాత్రము నీరసమును ప్రదర్శించిరి. పెద్దవాడే కేవలమును ధరించిన మొద్దబొబ్బయి యనిపించుకొనెను. చిన్నవాడు ధరించిన - అమ్మో! మూడు కేళీల తచనము! - రా

జాకెడరె సభకు - అనుచు ప్రారంభించి [అల్లా, గాడ్డు, రాను, కృష్ణ - నిఘంటువు పూర్తిగావించి] ప్రస్తుత మానవత్వ మంతయు విరుద్ధించి విడువవలయును. ఇప్పటి పాఠశాలలయందలి పెద్దపాఠము వల్లనే నవసరము లేకపోవుటచేత, బడిపిల్లలచేత చదివించినను కష్టములు తప్పలేదు. బడిపిల్లలకు చేతులు త్రిప్పుట చేతగాదు. పార్టు - మఱచినపుడెల్ల పంతులుగారి ఔత్తమునకు చెయిజాప సిద్ధపడుట నభివృద్ధియగును. ఇతరులూ, నేర్చినదెల్ల మఱచి రాతిలోని కప్పను వైనను, చెట్టుపైని చిలుకను క్రిందను జూపి స్మృతికి దెచ్చికొని సద్దానించుదురు. ఇంతపార్టు వ్రాయువిషయమున భరతముని యిట్లు చెప్పుచున్నాడు.

‘బహుమార్గ పాదవృత్తిం జనయతి ఘేదం ప్రయోగస్య’ [విస్తారగద్య పద్యరచనను రసప్రదర్శనమునందు ఘేదము పుట్టించును] అయినను నేటినటుల వృత్తియందు రసప్రదర్శన సౌభాగ్యము, మాన్యము గావున నీపలుకున కిప్పుడు పాటలేదందురు గాబోలును. అంతియగాక యీ కృష్ణుడు చిత్రప్రవర్తనము గలవాడుగా రోచుచున్నాడు. సమస్తజాన సంపన్నులగును మహాపతివ్రతయునైన రాధకు, ఏటిగోల్లక, దిక్కుమాలినచావు ప్రసాదించెను. చాల చెడుదారింబడి చరించెడు చింతామణికి స్వప్నసాక్షాత్కారము. ప్రబోధము. ఏమివెధవము! ఇందునకు కపటవినయము కారణము. ఈచింతామణి ఎన్ని కల్లలాడెను. ఎందరకు నమ్మించి గొంతులు గోసెను. ‘నానై వానయిడి కల్లలాడు కలువమతులన, చేవునియెడుట అన్ననోటనే తెగబొంతు గెంపలలను జూచి సహింపజాలనన్న పలుకబద్ధమాయేనే ఓహో! ఈ చింతామణి చేవునిమఱచి యబద్ధమాడి, పిదప చెంపలు వాయించుకొనెను గాబోలు! అదిగాక, యీతడు నలుని వలె కలిపురుషుని మాయకులొనై. చింతామణిని గామించెనేమో. అటులయిన యీ వేదము పెద్దవాడు వేయటయే మేలు!

దామోదగుడు. చింతామణిచేతి తాంటాలమును నిగసించిన కర్పూర్య దామోదరుడు. బిల్వమంగళుని పురాణగోష్ఠి న్నేహించుడు. వేదబ్రాహ్మణుడు. పద్యముల కర్మము నైతము తెలియనివాడు. పురాణము విని విని బిల్వమంగళునకు నీతిబోధకుడైనాడు. రెండొప్పున్న లొక్కపైసన్నెనటుల, రెండు దుశ్శక్తులను లొకనుకకున వ్రైకట్లుచెప్పి తనకుగల అభినవగతితాత్రుజ్ఞానమును వెల్లిబుచ్చినాడు. [వీడు రిఫార్మరు గావున చింతామణి యింటికి పోమానెనో, శ్రీహరికి జడిపి పోమానెనో తెలియలేదు] ‘అరయన్ శంతను పుత్రులై’ అను పద్యమును కూనరాగముతో బాడుచు నీతడు ప్రవేశించెను. కేవలము కూనరాగమనుటచే నటులకు దాని స్వభావము తెలియదాయెను. [ప్రీతికూన రాగమన్న బాగుండెడిది] మఱియు నటులు తిక్కయజ్ఞ ఆపద్యము తమకొఱకే రచించెననినది రిమంది భక్తులను రిదిక్కులయందు జూపి ననుస్కారభావముతో పాటకచేరి నేయుచు అభినయమును పూర్తిగావించిరి. ఈతడు కొన్ని చోట్ల హాస్యగన ప్రధానుడుగాఁ గనబడుచున్నాడు. హాస్యగనమునకు శృంగారరసముతో మైత్రి. శృంగారమున్నచోట నీతఁడులేడు. కావున నీతఁడు హాస్యప్రధా

నుడు గాఢేమో. ఎవ్వడైనా నీమి వాగుడేమూర్తికిని రాధకును - చిత్రముగా - పెద్ద కొడుకై 'రిఫారం' ఉత్తరక్రియలు సెఱపి, యంతప్రణ్య ముట్టించినాడు. [ఇందువలన నీపాత్రిమునకును చివరకు పతక మొకటి నిర్ణీతమయ్యెను.] కాని ఈ చింతామణివలన - నన్నిరసములును శాంతపడగా, నిట్టిపాత్రలయందు రసవైశిష్ట్యము కుదురలేదుగాబోలు! 'శాంతిలే సమస్తమానన స్యాంతములును' అని గ్రంథమునందే యున్నదిగాదా!

భవానీశంకరుడు (అనగా గంగాధరుడు) విటవర్ణమునందే దారితీరి, చింతామణి బిల్వమంగళుల సంధానకరణమున జేటుడై, చివరకు 'శృకావడి' మూపునధరించి, పేరు సార్థకమునకు దెచ్చికొనిన. బిల్వమంగళుని చిన్ననాటి స్నేహితుడు. చివరదశ యందు రంగస్తల మలంకరించెను (1) ఉన్నదెల్ల యూర్చిపెట్టుకొనెను (2) అప్పరి చ్చువారుకూడ లేకుండ చేసికొనెను. [కాని సిల్కువర్తలు, పెక్కెయిలు వగయిరాలు నీళ్ళకావడి మోయువరకును ధరించుచునే యుండెను. అవి చింతామణి దయాలేశము వలన లభించుచుండెనేమో తెలియదు. ఈ సందేహము నటులే దీర్ఘవలయును] (3) శ్రీ హరినిజూచిన సింహస్వప్నము. అందువలన నానాడు దొడ్డిగ్రోవ నింట్రవేళింపఁ దలం చెను. కాని, ఆ శ్రుష్టతలముండకు బదులు గల్పి మొగము నుబ్బిపెట్టి యెదురయ్యెను. (4) అందువలన చింతామణి మఱియొకనికై చూకులాడుచుండెనేమో యను సందేహ ము [ఇది అన్నిటికంటె పెద్దసంకటము] అంత వానితో గొన్నియడుగులు వెనుకకు జోవుట - బిల్వమంగళుని గలిసికొనుట! శబాస! చేతజిక్కినది మిదుత! అన్నిసందేహ ములు తీరవని. అన్నిభయములు నుడిగినవి. బూకరించుచు చింతామణి యెదుట నిలు వనచ్చునని తలంచెను కాబోలు! తెంయెత్తకముందే చింతామణిచెంత తిన్నెపై గూ ర్చుండెను. తెరయెత్తిన వెంటనే జోరుగా ముస్తాబును గుఱించి ప్రశ్న, అంతకు ముందేమి నేయుచుండెనో! అక్కటా యిందువలన బ్రవేశవైచిత్ర్యము నాశనమై యిం దలి రసనిస్సారము జాటుచున్నది. [ఇది యిటుండ మాసందేహ మొక్కటి యుండనే యుండినది. బిల్వమంగళు డేటియావల గాపురముండెనే, సానివాడ సమీపమున కేల వచ్చెను? ఒక వేళ బాకీలు వసూలుచేసికొనుటకు వచ్చెనుగాబోలు!] బిల్వమంగళు నప్ప డుగుటకు కాలవ్యధి యవసరము. అందాఁక చింతామణి నోరుగట్టనగునుగాని దాని తల్లిముండ అసాధ్యురాలు! అందువలన నిరువురను సమాధాన పఱచుటకును వీలులేదు. వాని చిత్తవృత్తి యెట్లుండెనో నటులు తెలిసికొనినట్లు తోచలేదు.

తరువాత, నీతడు బిల్వమంగళునియొద్ద పెట్టుప్రవర్తింపవలయును? అప్పుమాట తీరిపాయినది. చింతామణి చెంతకు వానింజేర్పవలయునా. విటస్వరూపముతో నతనిం జేరుటకు శంకింపదా? గుమ్మడికాయల కొంగ భుజములు తడిమి చూచుకొనును. వేష ము మార్చక నటులు తుదికూచి నొకవిధముగ నే యుండుటకు రెండు కారణములుండి నవి. (1) బిల్వమంగళుడును, విగ్గులు, సిల్కువర్తలు తగిలించుకొని ముందే విటుడై నట్లుండుట (2) నటు లీవిగ్గులను దీసివేయజాలకుండుట (ఈ విగ్గులు ముఖములను గప్పి గగనప్రదగ్గనమునకు గొండంత యడ్డచుగుచున్నవి. ఓ వీణ కొండలవాఁడా! నీవుకత్తిరిం

చుకొనిన పెండ్లకలు, యిట్టిదిగ్గులు కయ్యారునేయువారికి విక్రయింపక, నాట్యకళాభివృద్ధి జేయఁదలంప వైతివిగదా!) ఈకారణములచేత భవానీశంకరుని రూపభావాదుల పరివర్తనములు గన్పట్టినేలేదు. మఱియు వదేమిచిత్రమోగాని యాయేడు సంఘముల యందును ఈవేషధారియే మిక్కిలిగ పాడగలవాడయ్యెను. అందువలన రసముమాట తలపెట్టినవసరమే లేకపోయినది. (సంగీత పాటకుల సహాయమిచ్చట నొకరిక యన సరము. నాటకగ్రంథకర్తలు తమ యనుమతిలేక, నాటకములేవ్వరు ప్రదర్శింపరాదను చున్నారు. అట్లే వీరును తమ యనుమతిలేక యెవ్వరు నేరంగ స్థలములందును సంగీతము పాడగూడదనిన, భావరాగతాళముల సామరస్యముచెడిన సంగీతము నశించును. నాటకప్రదర్శనములును, సంగీత భావాలక్ష్యములును మంచిగతులగాంచి వృద్ధిజెందును)

రెండవ యంకమున నుబ్బిసెట్టి లేరము కుదుర్చుకొనుటకు వచ్చెను. ఆసాయంకమునందే మూడవయంకమున భవానీశంకరుని బూకరింపుకథ, ఆయంకము చివరనే గదా - శ్రీవారి బాగుగా పుర్రెకక్కించి ఆరాత్రియే రమ్మనగా - నుబ్బిసెట్టి పడకకు వచ్చెను. ఇట్లుకాని కథయే ఒకచోట జరిగినదానినే రెండంకములుగా వ్రాయుట! ౩, ౪ అంకములు నిట్టివియే. ఏలాగుననో పదియంకములును పూర్తియయ్యెను. చాలదా?

గీ వ ప్ర క రణ ము .

అ. యె చిత్రసంతుకొనెనా చిత్రావణీలోలు । ధో యెఁగుగ నెట్లవఱా! యితండ,
యెవ్వడైన నేది? యేనిఘంటువునందు । వేశ్యక్రింది పడము వైశ్యపదము॥

నుబ్బిసెట్టి - ఒకకోమటిబిడ్డ. విటశేఖరుడు. ఈనాటకము వీనికొఱకే వ్రాయఁబడినది దృష్టిహీన పరిహారము. ఇతనివలననే, యీ ప్రకరణమునకీవాసియు, చిపుల విక్రయమును. ఈ పాత్రమును ధరించినవాడు కడుపున నొక చాకిమాట మూపున తాళపుంజెవుల గుత్తియు దానికొలుసును జేబులో రూపాయిల చొంతర వ్రేకులకు పట్టిపట్టని యంగరములు, తలకు గాలి తగులకుండ పిత్తుట్కన్న (తలపాక) ధరింపవలయును, అగవీశేడు నూనె, అరపాను సబ్బు, అగుబిందెల నీళ్లు లేక వదలని మసి యొడలై బూసికొనవలయును. నాభిని భేదించి, గుండె లిమియజేసి, కంఠనాళముల ద్రెంచి వేయలగున బొంగురుగొంతుకతో గాడిదవలె పలుకవలయును. దగ్గిన పెగ్గు. సకిలించిన చావు. పరీక్షాకారస్థానమువారు వీని కష్టమునకు దగిన విలువగల పతకమును నిర్ణయింపరైరి. ఇంతయేలే? ఈపుస్తకమున కింత వ్యాప్తిగల్గించిన వీనికి గ్రామ్యభావ యిచ్చి గ్రంథకర్తయే వీనిని నీమని గావించెను. చిత్రసంతుంచుటకు కాదుకద వీని నిట్లొనరించినది? వీడు చెల్తముండ చేపలకంపు కానిముండ కల్లుకంపు మొదలయిన వెన్నెయోరుచిమూచి రంగనాముకి నడమంత్రపు నీరిబట్టించి చిత్రామణితో దివాలాదీసిన కొఱవిగాడు. తండ్రి చేరవీసినదాని పొందావించిన యెగ్గుసిగ్గులు లేనివాడు. ఇందర భోగిన

దీని ప్రవర్తింబియు చింతామణియింట చిత్రతోడనే సంత్సరించిన జెట్టి పెంక
టాయ! ఈ విషయమున నశేషశంకలు. (1) చిత్ర రంగనాయకికంటె చక్కనిది.
వీడిట్లంటును కారణమేమి? నిజమంతయేనా? చింతామణి ముఖప్రీతి కట్టినయెనా?
ఎటుగుబంటివంటి వీని కందచందముల వ్యత్యాసము తెలియదా? ఇదియన్నియుగాక,
'చిత్రసంటించి' అనువృత్తాంతము సమర్థించుటకీట్లు వ్రాయబడెనా (2) చిత్రకీరడు
గాజులకై రూక యిచ్చుట, దానితో నేకసక్రమము లాడుట, ఇది సంబంధమును నూ
చించునా? లేదా? (3) పెనరట్టు పెట్టుటకై యీతఁడు దానినే దలంచుట. ఈవ్యా
సంగమేమి స్ఫురింపజేయును? చింతామణి వీనితోనుండియే. భవానీశంకర లిల్వయం
గతులకు, సందేహము పుట్టకుండ నిట్లబద్ధమాడెనని చాలచుంది తలంచుచున్నారు.
కాని గడుసునుండొకడుతో కోవటిబిడ్డ గుట్టెంతకును బయలుపెట్టినాడుకాదు.
ఈతడు హాస్యరస ప్రధానఁడని మాయమాచా. కాని వఁడసములు ప్రదర్శింపవలయు.
[పెనరట్టులు రుచిమాచ వారివఁడసములు ననుభవించవగును] చింతామణి చిత్రల
వశమున శృంగారము. శ్రీహరి దుష్టులు లడిగినప్పుడు భయానకము. అదిసరదాభంగపరచి
నప్పుడు భీభత్సము. అట్లమ్ముచోకరణ. నీతిబోధించినప్పుడు శాంతము - ఆహ! వీనియం
దును శాంతరసము నిధించినది! ఇక నేమి? ఇది శాంతరస ప్రాధాన్యమే! కాని శృంగా
రముతో మాత్రమే మైత్రిగల హాస్యము నిఖిలసములయందును ప్రవర్తించుటయే వీని
పాత్రమనందరి వైపరీత్యము.

సోమగిరియోగి - పెంటపాటి తైరాగి! ఆధునిక కాలానుగతమైన యీహాప
కాంక్షమున, అనుపమానమైన కృష్ణకర్ణాస్మృతమును రచించిన లీలాకుమారితో గలిపిన
కపట మునిస్రూచ్చు ప్రకారపు వృత్తాంతము లప్పటిదేశకాల పాత్రానుసారముగా
ప్రవర్తింపజేయుటయే ధర్మమని యిక్కాలపు కవులుగాని నటులుగాని తలంపకుండుట
కోవనీయము. ఆంగ్లలయందీ యభిగ్రహవృత్తి గావబడదు. ఫార్మిటాటుకులు నీధర్మముం
గాపాడుచునే యున్నారు. కాని యాంధ్రుల కీసాభిగ్రహమంతిలో లభింపమికి ప్రబల
కారణ మొందుగలదు. అమితధనవ్యయము మాత్రము సేయగల ధనికు లనేకులు ఈనా
ట్యుకళను స్వాధీనముచేసికొని వారిదృష్టికు దగినట్లు దుస్తులు, మొదలగు వాటిని త
యారు చేయించుట. అందువలన సాధారణ సంఘములవారి ప్రదర్శనములు ప్రజలదృ
ష్టులకుత్సాహజనకములు గాకపోవుట. ఈకారణమున నెల్లరును చింతామణులై పా
త్రోచిత కాలోచిత వేషధారణ మొనరింప మానుకొనుటయు సంభవించుచున్నది.]

ఈమాటలైరాగి, ఈశ్వరవిలాసము సులభముగా తెలియరాదనియు నిజమహా
త్వముచే ధూర్జటకులైన చింతామణి బిల్వసంగతులకు చాకతీసి గంజాయి కొఱకొ,
సారాయము కొఱకొ, ఏకయించెను గాబోలు! కృష్ణసాక్షాత్కారమునకంటె వీని
సాక్షాత్కారమే చోద్యమైనది. అగొల్లకృష్ణుడు నియమింపగా, నాచేయి రాధ కవము
చెంత జాగరణంబు సేయుచు, నా యభిగ్రహపుణ్యదంపతులు యేటియొద్దకు రాగనే,
చిక్కెనురా సమయమని, వారి యదుటనిల్చి వారిని పగన్నగబాములతోపాజములనుం

డి తనయోగదండముతో మాంత్రికుని చందంబున విడదీసి తొమ్మిదవ అంకమునాత్మభి
ర్తిగావించి చక్కభోయెను. కాని వీనిపాత్రమునకు మెడలు నిర్ణయింపబడక పాత్ర
చేత మాకోపము తీరిపోయినది.

ఈవేషమును ధరించినవారును మహాత్ములేయైరి. ఎట్లన - ఈపాత్రము మిక్కిలి
చిన్నదియును నశ్రద్ధచేత క్రొత్తవారిని నియమించిరి గాబోలు. వారు విడియముచేత
సభికులకు తమ శ్రీముఖుండలములు జూపకయే నిష్క్రమించిరి - ఒకవేళ నాసభికు
లలో నీశ్వరీలామృతముం గ్రోలదగినవారా బిల్వమంగళునిని బోలినవారు లేరని యెం
చిచేమో.

పురుషపాత్రములు సంపూర్ణము.

7 వ ప్ర క ర ణ ము .

—శ్రీ స్త్రీ పాత్ర ము లు శ్రీ—

క॥ చీరయు, జాకెట్, బిగును । హాగములున్నగుదాల్చి యాడుదియగునా?

తీరైనపలుకు నడ యె । య్యారము ననువైన చేష్ట లన్నియు వలదా?

రాధ - బిల్వమంగళుని ధర్మపత్ని. భూలోక రంభ. సమస్తజ్ఞాన సంపన్నురా
లు! యోగ్యురాలు! మహాపతివ్రత! కాని కథానాయిక కాదు. అదృష్టవశమున మామ
గారి మూలమున చెడనున్న చదువు పూర్తియైనది. [ఇదిగో కాలసాంకర్యము] ఆకార
ణముననే గాబోలు నీమె మిస్సీదొగసానివలె భాగవత మొకటి చేతబట్టి, దామోదరుం
డను నొక పరపురుషుని యెదుట పురాణము చదువుటకు తయ్యారైనది. సంఘసంస్కా
రదేవత యీమెయేగాబోలు! ఈసందర్భమున గొంతచర్చ జరుగవలసియున్నది. మన
దేశమునందు (స్త్రీ)లకేనాడును విద్యయేలేదా? ఎంతకాలము క్రిందటినుండి యీ హీన
దశ సంప్రసాదమైనది? ఈవిచక్షణ యెవరికిఁ గావలయును. ‘దున్న యీనినదనిరి’ ‘మా
డను గట్టివేయఁడ’నటయే తరువాయి. పూర్వకాలమున ప్రదర్శించి తదగ్రములను ని
రూపించుట నేటియవిసీతిని నిందించుట కాదాయేమి? ఈవిధమైన కాలధర్మ సాంక
ర్యము పూర్వధర్మ గౌరవమును పాడునేయుట యగునే! ఈ యపకార్య మాంధ్రుల
నొనరించే వ్రాయబడి యుండుట విచారకరము.

ఈరాధ మృత్యుముఖముననున్న మామగారియొద్ద పురాణము జదివి యూరకుం
డిన పూర్వకాలధర్మమును (స్త్రీ)వ్యక్తి ధర్మమును సగౌరవముగ నుండెడివిగదా. పరపు
రుషునియెదుట పాటక చేరిలు చేసినగాని, (స్త్రీ)స్వాతంత్ర్యము రక్షింపబడినట్లుకాదా?
(స్త్రీ)యనగ ‘ప్రకృతి’. ప్రకృతి తన్నుజేపట్టిన పురుషునకుఁగాక తనస్వభావము వంటి
యొక్కరికి వెల్లడించుచుండెనా? ఇంక యురుషుఁడో విశ్వవ్యాపన సీలుడైనను, తన్నా

నుంచిన ప్రకృతియొక్క ధర్మమునకే రక్షణనామమొసంగి దానిగాపాడుచున్నాడు. ఇట్టిదిగదా ప్రకృతి పురుషుల యన్యోన్యము! మగవారి తత్వమెటుంగక స్త్రీల మెడ తమ దౌర్జన్యము నెఱుఁపును విశ్వలీలాసిద్ధికి భంగము గల్గించుచున్నారు. అందు వలన నాడువారును పురుషులవలె దౌర్జన్యము వహించి యట్టి విశ్వలీలాసిద్ధికి నాశనము పొందిపవలయుంగాబోలు! ధర్మనిర్ణేతలు సతీపగుల కేకధ ధర్మకార్యచరణమే నియోగించిరి. కాని (స్త్రీ) పురుషులను సృజించుటలో నీశ్వరుడొనరించిన భేదమును వారను సరింపక తీసినదిగాదు. ఆభేదము తొలగింపబడిననాడు వారియపున నచచ్చత్రియందు నిలువదగియుండును.

రసస్వభావమును నిరూపించుచు, నాయితా నాయక భేదములుచెప్పుచో రస మంజరీకారు డుత్తను (స్త్రీ) పురుష లక్షణము లిట్లు నిర్ణయించెను.

“స్వామిశ్యేనానుగక్తాస్త్రియా” భక్తయందు మాత్రమే యనురాగము గలది స్త్రీయ - “అస్యాశ్చేష్టా - భక్త్యశుశ్రూషా - శీలసంరక్షణ - మాజ్ఞతం - తుమా” అమె వ్యాపారములు పతిసేవ - సదాచారమును కాపాడుట - మనోవాక్యాదుములయందు ఏకరూపముగా నుండుట, ఓర్పు - ఇదిలక్షణము. ఇకలక్షణము.

శ్లో॥ గతాగత కుతూహలం నయనో రహంగావధి
స్థితం కులనతభ్రువా నుధరవీవ విశ్రావ్యతి
వచః ప్రియతమశ్రుతే రతిధయేన కోపక్రమః
కదాచిదపి చేత్తదా నునసి కేవలం వజ్రతి॥

పతివ్రతలు మితివారి చూడరు. పకపక నవ్వురు. బిగ్గరగా మాటాడరు. ఎప్పుడైన కోపము వచ్చినను దాని నితరులకు తెలియనీయరు. ఇక మగలను గుఱించి
‘విధివత్ పాణిగ్రాహకః పతిః యథాశాస్త్రముగా నెండ్లియైనవాడు పతి.

‘సాగ్యకాలిక పరాధనా పరాస్పృఖజ్యేసతి సగ్యదాస్త్రియారూ మనుక్తో(అను) కూలః’ ఎప్పుడును పశస్త్రివిముఖుడై సదా సతి (స్త్రీయ)యెడల ననురాగము గలవాడనుకూలుఁడు. ఇట్లగుపురుషును సమానధర్మమే నిర్ణయింపబడియున్నది.

ఈ విషయములదెలియక, స్వాతంత్ర్యమున పేగ (స్త్రీ)త్వము నిందపాలనేయుట జగమును నాశమునీయుటయే. పురుషులను ధర్మప్రవర్తనముదెసకు పురికొల్పుట (స్త్రీ) స్వాతంత్ర్యమును గాపాడుటయేయగును. చింతామణియేచచ్చది? ‘మాకేప్పుడు సంతానయోగములేదు’ ఏకతమున? సంపూర్ణమైన స్వాతంత్ర్యము కతమున. అట్టిస్వాతంత్ర్యమును మేము కోరుచున్నామా? అనవచ్చును. లేదులేదు. అనూట మేమనజాలము కాని యిప్పటి పురుషస్వంత్రత కనురూపమైనదానికి చటియొక్క స్వగౌరవము లేదని తలంపనగునుగదా!

ఈరూఢ దామోదరునియెదుట పురాణము పాడినది. వానితో నవ్వయి మాటలాడినది. సత్తమోంకమున నాగనగు గాక పూర్వము పచ్చి వంచినీళ్లయినన ప్రాంత

ఈగనే ఖండితయై స్వాతిశయమును జూపినది. అష్టమాంకమున మామగారి యొక్క గతికై శ్రమపడుచు మగడు వచ్చినతరువాత నాతడు తిరిగిబట్టు నేమాయని యేటా కేగి పడవ దూరముగఁ గట్టివేయించి నాధునకు కష్టముగలిగించినది. అంత తనకు మామగారిచ్చిన ఆస్తివిషయకమైన సర్వస్వాతంత్ర్యములును నాధునకేచ్చి పతిభక్తి నెఱపి అతడు మృతజనుకు నింటవిడచి పోవఁగనే, రాధాంశము ప్రారంభించెను. చింతామణిని నాలుగుతిట్టి ఈశ్వరుని కింతగడ్డిపెట్టి, దేశభాంధవులను ప్రజానాయకులను, దేశోద్ధారణ మొనరింప ముందునకు నెట్టి భరతఖండమును మేలుకొన జెయింతట్టి, యింటకేవమును విడచిపెట్టి, యేటియొడుగు గుండెలవియ దిక్కుమాలి వచ్చినది. అట్లుచేయనిచో, రాధ చచ్చియు బలిసేక యొనరించిన సత్కీర్తి యెట్లుపొందగలదు?

అప్పుడు కృష్ణుడేమయ్యెనో! చింతామణికి బ్రత్యక్షమైనప్పుడు రాధయెడల దవడగలకూర్చి వాగ్రూపమున బ్రదర్శింపదలచి మిన్నకుండెనా! లేక వారిని వీరిని ప్రార్థించుచుండిన రాధ తన్నేదలంచినప్పుడు రక్షింపనగునని యూహకుండఁగా, ఓర్పులేని యా పతివ్రత కాలవ్యవధిలేక మృతించెనా?

చిత్ర - చిన్నపాత్ర. పెంపుడు పరిచారిక. మాటలు గల గల చెప్పజాలదు. నటులీసంగతి గుఱుతించి సభితులను భాధింపలేదు నయమే. దీనికి నుచ్చి నెట్టితోగల సంబంధమిదిగదా? చర్చింపబడినది. నిశ్చయము తేలలేదు. ఈపాత్రకు మెడలులేని లోపము చింతామణి తీర్చివేసినది ఎట్లు? దీనిపెండ్లికొరకు 10 వేల రూప్యములు బాధ్యంకీలో వేసినది. లంజకు పెండ్లిలేకమా? రిఫారమ్ పెండ్లి గాబోలు! ఓహో! గిరిశంగారు! మీరిప్పుడెందున్నారు! 10 వేల రూపాయల కన్యా శుల్కము! గతనమునందుగాక పోయినను భాషించుటయందు మాంధ్యముగలిగిన చిన్నది. మధురవాణికంకె! చక్కనిదే! గండు! పెండ్లియాడి బాగుపడవచ్చును.

ప్రీతి (గుడ్డగూబ కగుణా కటాక్ష! పోకేలాకుముదనూనోదయ! చుట్టపేక విద్యజ్ఞనాథార! నక్కమెడ విక్రమాగ్ర! నల్లరండురాధేయ! కల్లుపాకకోలాహల! జియోబిజైభవ! దిగ్విజైభవ!) దసరాపద్యములు సాధకములలోనికి దెచ్చిన పాండిత్యము గల చింతామణితల్లి! పలువుర శంకగిరి మన్యము పట్టించిన సుకర్మకల వేశ్యమాత! 'నిలులసాలిఁజి యచుకూత వేశ్యమాత' దీనిన నును విచయమై కొంతసం దేహమున్నది. "వెద్ద వయస్సు నచ్చె బుద్ధి వెడతల పట్టె" ఇందువలన నాలయెండ్లు గడవినదే యనవచ్చును. కాని దామోదరుడు చెప్పిన రసకంఠులు మొదలగు కొన్నిటివలన త్వరలో నవయవ పటుత్వము చెడగా పింఛను బుచ్చుకొనినచో యని సంశయమగుచున్నది. కొందరు నటు లాకలోపము జేసిరి. దామోదరు డేవేశ్వరో దీనిని జూచి ఆటచెప్పలు చుట్టపేక మొదలగునవి వర్ణింపగా నెప్పుడు నట్లే యుండునని పాటపడి యట్లే రంగస్తలమున బ్రవర్తించిరి కాని నల్లవిగ్గో తెల్లవిగ్గో తేల నేలేదు. ఒక్క డలునిటుగా నున్నగానిని ధరించి తప్పించుకొని పోవనాచెనుగాని జయముగాంచకపోయెను. దీనివేషమునకు పతకముండేనుగాన బ్రతికిపొయితిమిగాని లేకున్న ఆసుంపకలోను చొల్లులో

డి చింతామణియింటికి గొట్టుకొని పోయేడివారమే! [అనగా నటు లీస్వభావమున గుణముగ మాటాడలేదని యర్థము.]

8 వ ప్ర క ర ణ ము.

సీ. చింపిరివిగ్గుపై చిత్రవర్ణముల, పట్టికనొకదాని గుట్టివైచి
అందుపై నొకచిన్న గ్యాన్లులైలు ధరించి, అప్రక్క నొకబ్రోచి నంటగ్రుచ్చి
దొంగయ్యెను నొక్కతొక జీరెయు దాల్చి, గిల్లకగలుగొన్ని గీలుగొల్చి
గొంతుచిందుక పాడు చింతమోమున నాడ, సకిలింపు లికిలింపు లాకిటిసొకటి
గీ. మిరిచుండు నొక్కంపు నారిజెలుగు, నడకచందములేక పోకడల వగల
మెలకువలు శక వలపుల పొలుపులేక, నభినయింతురు నటులు బాహ్యోర్గరిమ

ఇకనున్నది పెద్దపెట్టు! మొమాళ్ళసేవ! —

శ్రీచింతామణి - నిత్యకల్యాణి! వేళ్ళ! కథానాయకురాలు! మేళమునందేగాదు, రూపకమునందును. రూపమునందని తలంకురేమా. ఎట్టే! చమరుజిడ్డు మొగంబు పునెకన్నలు. కంపుతోడలు. సీ సీ సీ దొంగముంద, రంగుమెఱుంగు చక్కదనమేనా?

శాంతనవప్రధానమైన పాత్ర! చింతపండుగసముకాదా? అంతయు శృంగారరసమే. మధ్యచుధ్య మాడవచ్చినవారి కన్నులలో కారముచల్లుటకు కపటశాంతియు! పయోముఖవివేకభక్తియు. ప్రేమభూషిత కత్తితనము! విద్వాంసురాలు. విద్వాంసులు సర్వస్వతంత్రులట! ఎందునకు? తిమ్మిని బన్నిచేయుటకు. తుక్కను గంగగోవు నేయుటకు. ధూర్తచరితలకు నాయకత్వ మిష్టించుటకు. నర్సభగ్గసాంకర్య మెనరించుటకును గాబోలు! దీనిని నిధ్యంసురాలనుట ధర్మము. (1) శృంగారముతో గలిపి శాంతనవస్వభావమును ధ్యంసుముతేసివది. [ఉత్తర దక్షిణప్రవముల వేరిక!] (2) అలంకరించుటయందలి నేర్పుచేత నిది “ముస్తాబునుగున లేతపిందె మై చిత్త కాన్తి కక్కలంబలె” (అహో యెంతయోగ్యమైనపలుకు!) అనేకలగు విటులను చేరదీసి వారి యావదేశ్వర్యమును ధ్యంసుముచినది. బలే చింతామణి!

శ్రీవారి మాటయేమోకాని యిదిమాత్రము వెంపుడు ముంద కాదు. “నాకనుభవ బుట్టితి” వని శ్రీవారియే చెప్పెనుగావున “నిందులో నేమాత్రమును కల్తీలేదు.” దీని చక్కదనము దొంగచక్కదనమని చివకు తేలికే తేలికది. ఇకల బాండిత్యవిషయము. దేనియందు? అన్యతమలాడ విటలను నమ్మించి గొంతులతోయుటయందు. ఉదాహరణములు. (1) పెద్దకెట్టి కవల గొట్టుకు వెచ్చియుచ్చుచు నేయున్నాన. భవానీకంకరతో వానికి సొమ్మపెట్టినప్పుడు. (2) ఆపెట్టి ముండునండియే వానికొకటైన సున్నిపెట్టిన జేరదీసి నీనిరాకవిషయమై భవానీకంకరతో నబద్ధమాడెను. (3) వానీతికి భంగము రానీ

యనని భవానీశంకరునితో పలికి వానినే గేలముగా నుపయోగించి కపటపాండిత్యము నెఱ తగిలించి, 40 లక్షలు విలువగల బిల్వముంగళ మివమును తన కూరదాకలా క్కించి నీనిది 'రెండు చపేటములిచ్చి' భార్యకాల్గిమీదపడి నీళ్లకావడి మోయులాగున నీడ్చితన్నినది. ఎంతతన్నో! ఇదియేగాబోలు, 'ఆ నలువది లక్షలలో సగమునాది సగము నీది' యను పదమున కర్థము! ఇట్టివింక నెన్నియన్నవో! బలే చింతామణి! ఒకవేళ స మస్యాశ్లోకములను గవించినదిగదా! విద్వాంసురాలుగాదా యిందుచేమో. అదియు విచారింతము.

‘నవీజం పూర్ణవృక్షశ్చ । కాశాపలవర్జితం’

పుష్పంనాస్తి ఫలంనాస్తి । కోవృక్షః పండితోత్తమః ॥ ‘నవీజం’ పుంలింగ

మైన వృక్షశబ్దమునకు చెందినది గావున ‘నవీజం’ అనవలయును. ‘కాశాపలవర్జితం’ ‘వర్జితః’ అనియే యుండవలయు. ఈరెంటియందును లింగము చెడినది. ఈ చింతామణి సంఘసంస్కారగ్రామియ గావున సంస్కృతశబ్ద లింగసంస్కారమునకుగూడ గడం నేమో. ‘పూర్ణవృక్షః’ ‘చ’ ‘అవీజః’ అవ పూర్ణవృక్షః స్యాత్, ‘నీడములేనిదయ్యు పూర్ణవృక్షచగు చున్నదని భావముగాబోలు! కాని ‘చ’కారమువలన ‘నకావము’ పూర్ణవృక్షః ముందు చేరుటచేత భావమును చెడినది. ‘పుష్పంనాస్తి ఫలంనాస్తి’ ఇవి వృక్షమునకు విశేషణములైన సమాసపదములుగా నుండవలయును. పూర్ణవాక్యములుగా నుండినవి. వృక్షము లో నెట్టిసంబంధము? పుష్పములులేవు, ఫలములులేవు, ఏమిచెప్పు? పుష్పములులేనిది ఫలములులేనిది ఏవృక్షము? అన్నబాగు. ఇందవ్వయ నుర్యాదకూడ చెడినది. ‘కోవృక్షః పండితోత్తమః’ ఈపాదము నోషగహితమే. కలికాలమునందు ధిగ్మ మేకపాదగవనము గలది కావున, ఈ కవికావ్యమునందు నట్లేసిద్ధించినది గాబోలు! అదిగాక ‘మహాకవిప్ర యోగములు సాగుచులేమో. రెండవశ్లోకము ఘృణాక్షుగ్ధాయముగా నొకతప్పుతో [వజ్రాగ్రం సాజ్రాగ్రం అనవలయు] కుదిరినది. అయిననీవోషము అయ్యుకూర్చువాని మెదడు జుట్టవచ్చును. కావున నీ చింతామణి వొంగపాండిత్యముగలదయే యనవలసి యున్నది. కాని తల్లి పండితురాలుగదా యిదిమాత్రమేల కాగూడదందుచేమో. ఇందు నకు సమాధానములు—

(1) శ్రీహరి ‘నాకసంపున బుగ్గిరినన్నగుటయేగాని, నాగుణములలో నొక్క టియు నీకబ్బలేద’నినది. అందు పాండిత్యముచేదా?

(2) బట్టవానివలె నాలుగుపద్యములు వదిలినంతనే దానిని పెద్దబిద్వాంసురాలనవలయునా? అటులందుమేని చాటునపద్య వణిచుంజరి వల్లచేసినవాడును పండితుడే యగును. నాట్యింగమునందు నాలుగుసంస్కృత శ్లోకములు పాడినవాడు మహానటుడే యగును.

ఇతని ప్రకరణమునందు చింతామణి నాయకత్వ మెట్టిపరివర్తనముగలదియో విచారింతము.

(1) ఇది యొకనిమాటైన నొకనివలచి, తనకాపట్యమును వెల్లడికానిచ్చినదికాదు.

మీరు 'అప్రకట పరపురుషునిగాగా పరకీయా' అని లక్షణము.

(2) ఇది ధనమునకై యిందర గామించినది. కావున సామాన్య 'చిత్తమాత్రోపా కలపురుషునిగాగా సామాన్యా'

(3) బిల్వసుంగుని తనకుదార్చి, హితమొనరించిన భ॥ శం॥ ను తోసివేసినది. అందువలన 'సధమ' 'హితకారిణ్యపిషియే' (అ) హితకారిణ్యధమా'

(4) ఒకనిపేట నొకనిగా వనేకుల జేరదీసినది కావున - దీనికిలక్ష్యము.

"ఏతేవారిక జాన్ కిరన్తిపురుషున్ వగల్గినా మృగధరాః శైలాశాద్వలముద్వయన్ ని సస్పృజస్తేషే పునర్న్యాయకాన్" త్రైలోక్యేతః పులానికువతే నైవాభస్తేవిటాన్" ధాతః కాతరమాలపామికులగా హేతోర్వ్యయాకింకృతిం" ఓబ్రహ్మకేవుండా! నిబుద్ధి యంతబుద్ధి యెవడేమి? ఈ మేధుములు వానచిరువులకు బదులు మగవారిని వర్షించునట్లు ను, పవిత్రములు గణికశీలకు బదులు నాచుకుల నినునట్లును, వృక్షములు కాయలకు మారు విటలును గాచుటాగునను కీర్తుతెలిగరా! యని కుట్రవాపోవునట! చింతా మణియుం దీవర్తనములు దోచుటలేదా? ఇన్నివిధముల నాయకాత్మప్రసిద్ధిగలదు కావున నిది 'సహనాయక'. బలేచింతాచరి! మట్టిపెట్టికరిటె నిదియే యద్వైతపంతురాలు!

దీనికి దయావీడము, భక్తిలవము, పశ్చాత్తాపశ్రమము - మహోద్దేశమునుండుట చేత, నీళ్ళుర సాక్షాత్కారము లభించినదట! పాపము! తల్లిబలవంతముచేత నింకెడు దారింబట్టి చరించుచుండెనట! నిజమే పృథ్విచారవృత్తి నెన్నిమాగులో దూషించినది. అందువలననే దానినెల్లరు విశ్వసించిరి. తుదకు వారిబుద్ధ్యులుచేత చెడిరి. చింతా మణి యేమిచేయగలదు. అయిన నిచ్చట నొకప్రశ్న. తల్లిమీలమున నిన్నిహార పాప గుణానరించినచే, వానిఫలములలో నెన్నవవలెను తల్లి సంయక్తనిచ్చగించెనో తెలిసియే యిట్లు చరించెనా? లేక, కర్మయెవ తనతోపాలు, కార్యుత్తమైన తల్లియు ననుభవించు చను నన్మృతముతో నట్లు చరించుచుండెనా? అటుగాక. యాకపట విషయప్రవర్తనము మాటున నిది లోకమున బ్రతిష్ఠ గాంచుట కెత్తినయెత్తా? మాయభేదప్రాయమున నిదికొంటె యెవ్వేయగును. ఎట్లుందుగాయెను?

9వ ప్రకరణము.

గీ॥ అచరవిభుండెక్కునట్టి సింహాసన్ముఖ : భక్తులంత్రోచునట్టి సాధాగ్యమాత్రి
ఆంధ్రనాటకశ్రేణియు నంతొయింహో! పరగజింతాయణివలన భద్రగతులు॥

బిల్వసుంగునిని రావించుటకు చింతామణి కపటపాండిత్యము ప్రకటించెను. నేజెప్పినట్లు చేయుదువేని నునయింటికి గొప్పించుభారము నాదియని భవానిశంకరనితో వలికి కపటపాండిత్య భారము వహించినది. మానూసాందర్యము. మట్టిపెట్టి రాకకు పూర్వము 'అద్దముయెనుట నిలచి అన్నియునర్దుకొని, అత్తరురాసినిని గుమ్మముయొద్ద నిలచుచున్నది.' ఒకపరి శోరుగాముస్తాను. చింతామణి! ఇప్పుడు నాజేమ మెట్లున్నదే.

చిత్ర! ముక్కలో కూరేడులాగున్నావు. ఇది బిల్వమంగళుని ప్రసాదాన్ని
వేషధారణము. ఇంకాబాదా?

మఱియు నీచింతామణి శోభలు మంచినగుటచేత, రెండుసందర్భములు కుదిర్చి

(1) వ్యామోహముగల బిల్వమంగళుడు, బ్రహ్మాంగారి మతములో నెరవుదెచ్చి
చింతామణి ప్రశ్నలకివిధమున ప్రత్యుత్తిరము లీయఁజాలకపోవుట. ఎట్లనిన —

అన్నిటికంటె చిత్రమైనది కాముకులచిత్తవృత్తి. సుందరమైనది రంగు మెఱుంగుల
వేశ్యాముఖము. భయంకరమైనది వేశ్యమాతనాసలు. మనము విడచినను విడువనిది భోగి
నుల కాగిలిచుదలి యపేక్ష. దేనిచేతను చావనిది, సానియెదలి యనురాగము. ఎట్టి
దారిద్ర్యమునందును సుఖవెట్టునది సాని పదస్పర్శ అన్నిటికంటెను బలమైనది, దాని
యోరదాపు. సులభమైనదిగర్వపత్ని నెడబాయుట. కష్టసాధ్యమైనది పత్నివంక బా
యట. పాపములనెల్ల పరిహరించునది సాని యెడమకాలి చెప్పుచే దెబ్బలుతని కృష్ణ
కర్ణామృతస్లోకములు ఎల్లవేయుట. బలే చింతామణి! నీ కపటసాంక్షిక్య మను నాగా
స్త్రమునకు గారుడాస్త్ర ప్రయోగము. దీని నెట్లు తప్పించుకొందువో!

(2) చింతామణి దయచేసిన బహుమానమునకు సంతోషము దలంచిన బిల్వమంగ
ళునకు నెపద్యగమన నీలంజనేన వాసుదేవమూర్తి యడ్డమునచ్చి యాకొరతవిర్భక్తినుటకు
కొడుకును చింతామణియింటికే పంపివేసెను. ఈనిర్మాణము జరుగనియెడల చింతామ
ణి యంతకష్టపడవలసి వచ్చెడిదో! ఇదిభగవన్నిర్యాణముగాని కేవల మానవిర్యాణము
గాదు. ఇందు కాలకర్మదోషముచేత చింతామణి సమర్థ యందొకింత లోపము తట
స్థించినది. కాని బలే నేపధ్యరచనానిధి!

తమవాత కృష్ణసాక్షాత్కారము! వేలకొలది సంవత్సరములు తలక్రిందుగా తప
స్సులొనరించెడు మానులకును లభ్యముగానిది. ఓహో! దయాబీజాదులకు లాంగిపోయి
నది. ఆహా! సుబ్బిన్నెటి పెనరట్టులకంటె చాకయైనదిగదా భగవద్దర్శనము! ఈనాటక
ము నందు మూలమున 'భోగినీభగవద్విలాసము'నను సరసముగ నుండెడిది. బుగ్గనువ్రేలిడి
ననుమున చేయిడిగొని నైతెక్కడోడుచే కలికాలపు తపాయజ్ఞనియమములు గావలయును
ఇచ్చుకోయజ్ఞమునందు ఋత్విక్రులు సూతకలు, వేశ్యమాత యుపద్రవ్య, ధనముయాజి
వేశ్య సోమదేవి, విలులుయాగపతువులు, త్రేత్రయపదములు మంత్రములు గానాభినయ
ములు యజ్ఞనియమములు కపటభినయము మొదలగునవి ఆహుతిపాత్రములు అపూర్వ
కృష్ణసాక్షాత్కారముఫలము ఇదిగోవిగ్గువేణీసంహారము. ఆహా! ఈశ్వరీలావైచిత్ర్యము!

క్రూరులైన రాక్షసులకు మోక్షముచ్చిన భగవంతుడు దయాబీజాదులుగలిగి చిం
తామణి నేలయనుగ్రహింపగాదని ప్రశ్నింపవచ్చును. అట్టిరాక్షసులలో నొకడైన
ఘంటాసుని వృత్తాంతము చర్చించిన యీసందేహము దీరిపోవును - ఘంటాసురుడు
దయాబీజాదులుగూడ లేనివాఁడు. తల్లితోపమునే సహింసజాలని చింతామణివలెగాక
చాలసంవత్సరములు తపోనిష్ఠునింపఁ జాలినవాఁడు. ఆతఁడు వెన్నని పేరువినగూడదని
చెవులకు ఘంటలు కట్టికొనెను. అంగువలననాతిని కేవలము విప్పింపలేదు. అతఁడు

దుటకై విశ్వమెల్ల సంచరించెను. కావున వానికన్నులనేదియు నాకర్షిం
నికరము లాతనిస్పృగ్య నానించెను. చరణములు వానికై సంచరించెను.
గరియందే బద్ధచయ్యెను. అట్లు తణేకదీక్షతో హరిని-విరోధభావముతోడ
చెడు రాక్షసుని ద్రోచుటయు నీ కపట భాగినిని సంగక్షించుటయు నా
క్కటియే యగునా? అట్లుగావింపని భస్మాసురుని వానిచేతులతోడనే వాని దగ్ధము
చేయలేదా? నిరంతరహరిచరణసహజసేవాదురంధరుడగు ప్రహ్లాదునకుఁగూ నింతకుల
భముగ హరిసాక్షాత్కారము కాలేదే! అదిగాక యీవేళ్ళ ఆనాటి సాయంకాలముననే
గుడిమేళముచేసి యెందగు రంగుజేసి వంచించెనో, యెందరయెదుట మెగ్గవారి యెన్ని
కాసులు ప్రోవుజేసెనో! ఇంతలోనే భగవత్సాక్షాత్కారమా! ఇది విపరీతమే.

అయిన నీవిపరీతమున కర్థమేమందుగా? చెప్పెదను శ్రద్ధతో నాకర్షింపుడు.

బిల్వమంగళుని ధన మీ చిత్రానుజి 90 వంతుల లాగివైచినది. అంతలో వాని
తండ్రియు భార్యయు మృతించెను. ఈతం డంతకుపూర్వమే దాని బాంబూల సంతటి
వ్యాపారమున నున్నాడని, ఈతం డితర విటులభోజనవాడు కాదు. ఆమిగిలిన ధన
మైపోయినపిమ్మట విడిపించుకొనుట కష్టతరము. అతడు భార్యచచ్చిని దుఃఖమున ను
న్నాడు. శృణానైరాగ్యము. శృంగారమునకు మోలనెడమీయఁ గూడదు. చిత్రాను
జి తనమాతర్మూలము చూపించినది. నీకు నరకచ్చని చిహ్నులెట్లైనది. కృష్ణసాక్షా
త్కారపు మిమ మనస్సునకుఁ దట్టినది కలలో నతడు కన్పించి తన్నుకేలవతిగా నొనరించె
నన్నది. అంతలో దానియద్వైతమేమోగాని విగ్నతైరాగి ప్రత్యక్షమైనాడు. కాంతరూ
పమైన చిత్రానుజి శను స్వరూపమైన తైరాగిలోఁ బ్రత్యక్షమై, నాయకునియందు ని
స్పృహ ప్రతిష్ఠించి వానికి సన్యాసత్వము ప్రసాదించి యాప్రకరణమును కాంతరస ప్ర
ధానమైనదనిగా నొనరించిరి. అతైరాగి పీనిని మతములోనికి దీసికొనిపోయి (భంగు
ద్రావించి గాఢోలు) పగమయోగిశ్చగు నొనరించెను. ఇంతలో చిత్రానుజి తాను కీల
వతియైనట్లు నటించుచు, ప్రసాదమునుటకు ఉదాహరణము:—తాను సంపాదించిన ధన
ముండగా నుట్టి పెట్టి బాకీలు, బిల్వమంగళుడు చిత్రానుజి జాలిగుండెగలది యనుకొను
టకు - వానిదబ్బుచేతనే దీర్చించెను ప్రాపము ఇంటిలో యిసుపపెట్టె భాగ్యశైవులు
తల్లిస్వాధీనమున నుండునుగాఢోలు! కొన్నిదానములు ప్రకటించి శ్రీహరికి పిచ్చియైతై
నని చాటించి-కెట్టిముండ చిత్రయున్నదిగదా టవటమా వేరుటకు-దానిచేతనే నుట్టి
పెట్టిని, భవానీశంకరుని వెదకించి, పట్టించి వారికి ఆరునెలల పిమ్మట కొంతదబ్బుచ్చెద
నని ఆసపెట్టి వారిచేత నిన్నివాగించి. తానిన్నిప్రేరి - తనపూర్వ వృత్తమును ఆపురము
సందితులకు జెప్పెనా వారు లేకుండులాగున - వారిని దేశాటనము సేయించి పూర్వ
ముతాను వల్లజేసిన కృష్ణకర్ణామృత స్నోకములను పాడుకొనుచు వచ్చిన ఈక్రాపింగు
కాషాయపు బిల్వమంగళుని వధురానగరము జేరబంచి టింగేరంగాయిని తాను పూర్వా
ర్జితమైన మామిడితోట మాగాణములు, 40 లక్షలు ననుభవించుచు, మఱికోదర విటు
లను కొనుగట్టి మేడయంగున, మగాడగతముల క్రొత్తమేడయందును నిలువజేసికొనుచు

హామిగ వానితో కాలము గడపుకొనుచున్నది. [ఈచివరభాగ మింకా ప్రవేశించి
రాదు. 10 యంశములును ముందే పూర్తి యయ్యెనుగదా.] ఈచరిత్ర
జిహ్వులు ఇందలి పాత్రముల వ్యాపార సంగంభములవలన దెలియవచ్చుచున్నట్లు కుదిరిన
గాని యీ బిల్వమంగళగూడా కృష్ణకర్ణాచ్యుతమును రచించిన యాతడును నెరపుచున్నాడు.
గల ప్రథమ స్తోత్రమునందలి చింతామణి యీచెడిపయ్యుగాదు. ఇయ్యది సలహామైన
ప్రకరణమునుగాదు. ఇందలి ముఖ్యరసము శాంతమునుగాదు, మత్తీయమునుగాదు. ఇది
మహాకవికృతమును గానెరదు. ఓ మహాకవి బిరుదమా! నీవు కాలిదాసాదులతో దివికే
గజాలక ఈరసాపకర్మ ప్రపంచమునంబడి చిందవందగ యగుచున్నావుగదా. ఓ శాంత
రసమా. నీవు సప్తమహర్షులను విడిచి ఈగంజాయి బైరాగులపాలయి గూపు చెడియు
న్నావుగదా!

10 వ ప్రకరణము.

గీ॥ ప్రకరణంబు విచుర్కించు పట్ల వీన | ప్రకరణంబులు పదియును వ్రాయనయ్యె,
ప్రతిరాయిలునందు బ్రతియింట | బ్రతిముఖమున | నెమ్మిదిది యెల్లబ్రతిధ్వనించుగాక॥

అయిన నిట్టిరూపకము నింతిశ్రద్ధతో నేల చదువలసె నందులెమో. పరీక్షార్థమై
వచ్చిన నటులే తగినంతిశ్రద్ధతో చదువనవ్వనూ పరులకేమి యవసరము? కాని మహామహు
లైన ఆంధ్రనాటక పరీక్షా శాస్త్రస్థానమువారు దీనిని పరీక్షాపఠనీయగ్రంథముగ నియమిం
చుటయు, నీయేడు పరీక్షాపఠర్థనములును చిత్రముగ నే-పీక్షించుటయు దట్టసింపుటవలన
నిందలి లోపములన్నియు, భూతాత్మమునందువలె పొడగట్టగా నిల్లు వివరింపవలసి వచ్చె
ను. అదియుగాక యిదిమహాకవి విగచితమైన ప్రథమాంధ్ర ప్రకరణమని ప్రచురింపబడి
యందుటయు నీవిచుర్కృతం గతమనియు నెఱుంగవగును. కాకుండిన నీబాధయే లే
కుండెడిది.

ఈప్రకరణమువలన లోకమువకు దెలియు విషయములు మూడు

1. నాధుననురాగము వదయనియెడల మహాపతివ్రతకును బలవన్మరణ సిద్ధము.
ఈశ్వరుండడుపడక.
2. ఎట్టి చెడిపయ్యెనను దయారేకాదులవలన నీశ్వరానుగ్రహము వడసి పాపమయ్యె
తిగాంచి, మోక్ష రాజ్యమున పెద్దపీటపై గూర్చుండజాలును.
3. అట్టివేశ్యల జేవట్లకు విటులు చివరకు పూర్ణవైభవము (మరల నొక వెలు
గు వెలుగుటకు) యధాప్రకారము వదయగలగు.

ఇట్టి దుర్నితి భోగించుననియే లక్షణవేత్తలును, రసజ్ఞులును నీచపాత్రములకు
ముఖ్యస్థాన మొసంగరు. ఇందలి యాధార్థ్యములను స్పృచ్ఛకటికము మొదలగు సం
స్కృత ప్రకరణముల జదివి నెఱుంగవగును.

— శ్రీ ఉ ప స ం హ ర ము ద్రి —

ద సభిమానము గలవార లీవిమర్శకుఁగల కారణమునెడ సందేహము
 తుణవిశ్లేలలు ప్రకృతికిని కళకును మధ్యవర్తులు. వీరి మాధ్యస్థ్యమును
 విరసింపఁగ నైతిధర్మమును విరసించుటయే యగును. పద్యగ్రామలను రచించుట
 యందు, తల్మతాణము లనుసరించుచు గూఢకనిర్మాణమునందు మాత్ర మట్టిజేయగు లక్ష
 ణమును త్రోసిపుచ్చుట కేదేని ప్రబలకారణము లేకపోలేదు. అదెద్దియన సాధారణ
 విద్యాసంపర్కమువలన లభ్యమైన కవిత్వధార గూఢకరచనయందు మాత్ర ముపయోగప
 డుచున్నది. అట్టిస్థితియందీ నాట్యనాటక లక్షణము స్వకపోల కల్పనాస్థితికి కొండవలె
 నడ్డమువచ్చునేమో యనభీతియే. మఱియు కావ్యము గానుపించదు. అటులైన వీరి
 ల్లరును లక్షగ్రంథములలో పరిపరాదు? శ్రేయపడవలయునుగదా. అదియట్లుండ మ
 తియొక్క విశేషము. హిందువులకు పురాణకథలయెడ సభిమానము మెండు. మఱియు
 నిష్పటిదురాచారములను విమర్శించు నిచ్చయు నధికము. అందువలన పురాణకథలను
 ప్రస్తుతాంశములతో కలిపి గూఢకములు రచించెడు వివరీతమునకు కవులు గడంగులు
 న్నారు. అది సమంజసముగాదు. నాటకములునది. నాటికలు పదు నెనిమిది. ఈ యిరు
 వదియెనిమిదియు మఱికొన్ని యంతిర్భాగములతో నేబదియో యరువదియో యగును.
 వీని లక్షణము గమనించిన నేవిధమైన గూఢకమును రచింపదలచిన నట్టిదానికి వీలు
 గలదు. గూఢకనిర్మాణమునెడ సభిలాషగలవారు వీనిని గ్రహింపుచుగాక.

గీ॥ లక్ష్యలక్షణముద్ధి విలాస మెనఁగ । కవులు దృశ్యశ్రవణ రచియింతురొక - నటులు
 భావము, రసమృత వర్ణనలు పద్ధతులను । దెలిసి రంగస్థలమున వర్తింతురొక॥

అం గాంతి శ్యాంతి శ్యాంతి

ప్రదర్శనములన్నియు సాంతముగా జూచియుండుటవలన పరిశ్రాంతియందులగు
 ద విమర్శించుట మాకు విధియని యాభాగముంగూడ దీర్చివేయుచున్నాము.

బిల్వమంగళ సాత్రము నొకపండితుడు రసవంతముగ బ్రదర్శించి స్వాతంత్ర్యము
 చేత సపజయము గాంచెను. ఇందువలన పండితులకు తలవంపు ఘట్టిలైన. ఏనుని, నాటక
 గ్రంథకర్తలు తమ యిచ్చవచ్చినట్లు గూఢకములు రచింపనగునుగాని, పండితులైనటు
 లారూపకముల బ్రదర్శించుటో నట్టిశ్వేచ్ఛ యుపయోగింపరాదట. విద్వాంసులు సర్వ
 స్వతంత్రులగు సహకారి పలుకిం దనార్థమానుంగదా!

ఈపరిక్షయందు జయముగాంచిన నటులు మూడుతెలుంగుల నున్నారు.

[అ] కొంచ మెచ్చుతగుగ సమానులయ్యె నదృష్టముచే జయించినవారు.

(1) రామమోహనువారి బిల్వమంగళము, ఆంధ్రనాటక సమాజపు బిల్వమంగ
 లును వీరితో సమానజేగాని, యీతిని ప్రదర్శనము పరిశ్రాంతికారులందఱును వీక్షింప

లేదు. ఈతని రసప్రదర్శకము జయించినవాని రసప్రదర్శనముకంటే (ప్రతిభా) సామర్థ్యముగానున్నది. సామాన్యదృష్టి కేంద్రము స్ఫురింపకపోవచ్చును మిగిలినది.

(2) బెజవాడ భవానీకంఠుడు - సామర్థ్యరసప్రదర్శనముచే జయమునైన కాకినాడ నటుడు గానరసమునందు మిగిలినవానిని మునరపుడెని రాజమండ్రి నటుని ప్రదర్శనము త్వరచేత గొంత లోపపడియెను.

(ఇ) చాలలెస్స యనిపించుకొని జయము గాంచినవారు —

(1) రామమోహను గాధ - చివర రాధాంతవచనమునం దొకంత పురుషత్వము వహించెనుగాని చాల రసవంతముగ బ్రదర్శించెను.

(2) బెజవాడవారి సుబ్బిసెట్టి - ఈనటుడు కొంత జింకినట్లు కన్పించెనుగాని మొత్తముమీద చాల నిపుణత నెఱపెను.

(ఉ) ప్రదర్శనమునందు చాల లోపముండినను కేవల మదృష్టము వలననే జయము గాంచినవారు.

(1) రామమోహనువారి దామోదరుడు “వగ్గుగాబాబూ” గ్రంథకర్త. ఈనటుడు గానరసమునే ప్రదర్శించెను. ఇంతకంటే బెజవాడ నటుని ప్రదర్శనము అధికముగ నుండెను. కాకినాడ నటుడు బాబుడయ్య జయము గాంచదగిన వాడనిపించుకొనెను.

(2) రాజమండ్రివారి శ్రీహరియ్య, కృష్ణుడును వీరజయము పరీక్షాసాగరస్యమును సంపూర్ణముగ జెడవొట్టెను. లెస్సయనిపించుకొనిన వారిలో మూడవవాడైన ఆంధ్రనాట కసమాజపు శ్రీహరి జడ్డీల హజరులోపముచేతనే అపజయము గాంచెను. ఇందున కేవలత్తరవాదులు? తరువాత కాకినాడవారి కృష్ణుడు ముద్దులుమూటగట్టులాగున ప్రదర్శించెను.

(2) మొత్తముమీద రాదగిన “కప్ప” రామమోహనువారు జయముగాంచిరి. బెజవాడవారు నాటకమును ఈడికలేకయు, ప్రవేశనిష్క్రమణ దోషముల లేకయు ప్రదర్శించిరి. కాని ప్రయోజనము గలుగకపోయెను.

చింతామణి పాత్రప్రదర్శనమునకు ప్రత్యేక గౌరవము కాకినాడ నటునకొసంగన య్యెను. ఆనటుడు కులటాశ్చర్యగారమును అసారప్రతిభలో ప్రదర్శించి జయముగాంచెను వానిజయము ప్రకటనాసరుయమున బంచి పెట్టబడిన రూపతములవలన నే నూచనామాత్రముగ గ్రహింప వీలయ్యెను.

జాతివిభాగాదర్శము ప్ర.ప.మి.లి

ಪ್ರಾ. ಪು. ಪು. — ವಲ 0-4 0

১৭০ নম্বর - ৩০ নং ১৩০

3 భాగములు — భాగము 18 రు 0 2 0.

చంద్రాలాస్పర్శ మం: కము 0 4 0

(ಸುಖಾಂತರ) ಸುಖಾಂತರ, ಸುಖಾಂತರ.
ಸುಖಾಂತರ.

శా. పో. కులకు	రు 12-0-0	చౌ. కా. కులకు	రు 3 0 0
కా. పో. కులకు	రు 6 0-0	ఆకు మి. కులకు	రు 2 0 0

పత్ర. పరిధి.

ఒక, అంకములిగి, రెండు చరణల కాలమున బ్రదర్శనం ద్వారా
 దగవ నాటకము స్వాగతించుచున్నది. బంధువైన వీరికి
 నూతనలవిన సంస్కృతమున చిత్రరూప ఆనందము, రంజిత, అంత
 తైలంబరించుచు, ప్రవృత్తి ప్రహరణము వీరికి యే గౌరవమును
 గలిచితిరి. ఓకటియొక వాంఛా ముగియు, నాతిగ గాకగంబుమును
 నూనందించి, నూనూప్రవృత్తి నూన వేంకట కుమారుని దత్త కళియగు
 వరింపగలడు.

— శ్రీ పరమేశ్వరాయణములు శ్రీ—

గోదావరి పత్రం. (28 20). . ఈ గ్రంథకర్త వ్రాసినందులను
ముఖం 1, భౌగోళికములు 2, , ఆంధ్రుల 3 తమనల గోడలకు దిద్దు
చు రసాత్మకములు 4 వస్తవి

ఆంధ్రపత్రిక (17 8 20) 17వ అంకము రవ్యమై ప్రదళనకు పోగయి
మరియు పోయితి.

నా రు 0—2—0 పోస్టేజ్ ప్రశ్నోకము.

బుక్క-రెడ్డిని నిగుమల రాఘవాచార్యులు,
గ్రా. పి. కి., నడివాడ.

15269